

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

Het land, in brieven - ingekort

Euf aan Ems
3 december

Blessed, lieve Ems!, was het gelukkige moment dat mij zo toevallig bij jou bracht. Als ik 's morgens wakker word, is mijn eerste gedachte: Ems! En dan dank ik het Grote Goede, dat ervoor zorgde dat ik zo'n lief maatje op m'n pad vond. Jouw gave karakter maakt een beter mens van me. Je bent een voorbeeld voor mijn daden.

Vriendschap, naarmate ik ouder word, word ik er beter in. Het woord alleen al - het klinkt zo goed. Vriendschap - ze spicet de aardse pleziertjes, biedt de zachtste troost bij alle rampen van dit leven. Tranen die de vriendschap over ons lot huilt, zijn balsem op alle wonden. Het vinden van een hart dat openstaat, waarin ik mijn ziel kan uitstorten, lucht me zo enorm op.

Aan de hand van de vriendschap is het makkelijker om het doornige levenspad te bewandelen. Vriendschap geeft meer voldoening dan alle - inwisselbare! - spullen van de wereld. Door kleine toevalligheden kunnen we beroofd worden van eer, van dure spullen, maar echte vriendschap groeit in nood. De dood kan vrienden scheiden, maar de vriendschap zelf duurt tot in wat ik wel 'het andere leven' noem. Tranen aan een sterfbed zijn voor even. Ze worden gevolgd door heerlijke eeuwen op een plek waar volmaakte liefde en vriendschap wonen, waar geen tranen rollen, waar trouwe vrienden niet scheiden, waar knus samenkomen een voor altijd stromende bron van hemels plezier is!

Als het doel van de vriendschap is om elkaar happy te

Het land, in brieven

I Eufrozyne aan Emilia
De 3 decemb. 17 -

Nog zegen ik, lieve Emilia! het gelukkig ogenblik dat mij zo toevallig bij u bracht - en mij teffens het gevoeligst hart deed kennen. Uw aangeboden vriendschap is mij een onwaardeerbare schat. - Telkens voel ik, met een stille vreugde, mijn geluk. - Uw beeld is mij steeds voor ogen. Als ik 's morgens ontwaak, is mijn eerste gedachte: Emilia! En dan dank ik de Voorzienigheid, die mij een lieve gezellin op het pad des levens in u deed vinden.

Uw edel karakter ontvonkt mijn liefde tot de deugd. Uw voorbeeld bestiert mijn daden. De neiging tot vriendschap ontwikkelde zich met mijn zielvermogens; zij groeide aan met het toenemen van mijn levensjaren: en tegenwoordig is een vriendin een onontbeerbare behoefte voor mijn geluk. - De naam van vriendschap alleen heeft een aangename wel-luidendheid in mijn oren, en haar beoefening is de adem van mijn leven geworden. [...] - Een traan die de vriendschap over ons lot weent, is balsem in de wonden des harten. Een boezem open te vinden, waarin de volle ziel zich uitstort, geeft de aangenaamste verruiming.

Aan de hand der vriendschap valt het lichter de doornige paden des levens te doorwandelen: en daar ze voortspruit uit overeenstemming van zielen, daar ze door deugd en godsdienst gevoed wordt, - daar zegepraalt haar genoegens over al de wisselbare goederen der wereld. - Eer en schatten kunnen ons door kleine toevalligheden ontfroefd worden: maar de ware vriendschap groeit in de nood. - De dood kan vrienden scheiden, maar de vriendschap zelf duurt tot in het andere leven. De wenende afscheidsgroet bij de vege sponde is slechts voor weinig ogenblikken - en zal door eeuwen van zaligheid in dat oord waar volmaakte liefde en vriendschap wonen, achtervolgd worden. Daar rollen nimmer tranen. scheiden geen trouwe vrienden. Daar zal de nauwste vereniging een altijdvloeiende bron van hemelwellust wezen!

En is het edel oogmerk der vriendschap - elkander geluk-

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

maken dan ligt dat geluk vooral in de verbetering van onze mind. Hoe groot is de taak die de vriendschap ons opdraagt! Misplaatste verlegenheid, valse tederheid, ijdele arrogantie – het zou jou en mij niet moeten hinderen in het geven én ontvangen van waarschuwingen, kritiek of adviezen. Laat deze afspraak de basis zijn voor onze vriendschap! Laat onze tederheid en standvastigheid het valse idee vernietigen dat vriendschap onder vrouwen niet duurzaam is.

Lieve Ems! omdat ik van jou gescheiden leef, maar toch met je bezig wil blijven verwacht ik véél brieven van je, die mij vertellen wat je allemaal bezighoudt maar die mij er ook van verzekeren dat de vriendschap met je Euf jou gelukkiger maakt dan je ooit was!

Och Ems! Dat jij zelfs in dit rotseizoen voor het landleven kiest, terwijl je, onder mijn vriendendak zo'n fijn lentje zou kunnen leiden! Mijn moeder zou het superleuk vinden als je onze huisgenote zou zijn. Ik heb medelijden met jouw smaak, niet omdat ik 'm laag vind, maar omdat die jou, vind ik, zoveel ongemak oplevert. Of is de winter buiten op het land wel oké? Verveelt die dodelijke stilte je niet? Heb je geen mensen nodig? Hoe kom je die winterdagen door? Door de beantwoording van deze vragen zal je het hart verlichten van je

Euf

Ems aan Euf
8 december

Mijn vriendschap, waarde Euf!, kan jou niet gelukkiger maken dan ik mij door jouw vriendschap voel. Zo. Probeer dat maar eens te voelen, lieve vriendin van mijn jeugd! Je bent een cadeau. Elk idee van eenzaamheid kan ik bij mijn Euf loslaten. Verdriet om ellende deel ik met jou, trouwe ziel. Als jij happy bent ben ik dat ook. En als ik hulp nodig heb sta jij klaar! Dat we allebei geloven in dat wat Groot en Goed is maakt onze band sterker. Het zorgt ervoor dat

kiger te maken, is dat geluk gelegen in de verbetering van onze geest [...]. Ontijdige beschroomdheid - kwalijk geplaatste tederheid, - schoonschijnende hoogmoed, - zal ons dan niet moeten hinderen in het mededelen en ontvangen van vermaningen, afkeuringen, of raadgevingen, waartoe het hart zich verbonden voelt. - Laat ons in onze vriendschap deze grondregelen altijd volgen! - Laat derzelver tederheid en vastigheid de dwaling vernietigen, dat de vriendschap onder onze sekse geen duurzaamheid kent.

Maar, lieve Emilia! daar ik thans van u afgescheiden leef, en nochtans mijn geest met u werkzaam wil houden - verwacht ik telkens brieven van u, die mij zowel uw gedachten mededelen, - als ze mij verzekeren dat gij in de vriendschap van Eufrozyne gelukkiger zijt dan tevoren.

Och Emilia! dat gij ook het Landleven in dit akelig seizoen verkiest, daar ge, onder de schaduw van het vriendendak, zulk een gerust leven naar uw verkiezing kunt leiden! - Mijn moeder zou zich gelukkig rekenen met zulk een huisgenote! - Ik heb medelijden met uw smaak; niet omdat ik die laag vind, maar omdat die u, naar mijn oordeel, ongenoegens oplegt die ik u ontnemen wilde. Of heeft de winter op het Land aangenaamheid? Verveelt u die dodelijke stilte niet? Behoeft gij geen mensen tot uw geluk? Hoe slijt gij de winterdagen? Door de beantwoording dezer vragen zult gij het hart verlichten van uw

Eufrozyne

Il Emilia aan Eufrozyne
De 8 decemb. 17 -

Mijn vriendschap, waardste Eufrozyne! kan u niet gelukkiger maken dan ik mij door de uwe gevoel. Wordt dus in uw zelf gewaar, dat gij mij doet genieten. Lieve vriendin van mijn jeugd! gij zijt mij een edel Godsgeschenk. [...] De gedachten mijner eenzaamheid zal ik aan de boezem mijner Eufrozyne ontlasten; geen onheil zal mij doen wenen, of haar getrouwe ziel zal erin delen; in haar vreugd zal ik vrolijk zijn; daar ik hulp behoef zal zij gereed zijn! de Godsvrucht, ons beiden even

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

we ons uiterste best doen om een goed mens te zijn. Zo vliegen de gelukkige jaren van onze jeugd om, ongemerkt als dagen. Als we oud en rijp zijn, zullen we elkaar zo goed kennen dat onze trouw niet kapot te krijgen zal zijn. En mocht ik jou overleven dan zal jouw graf mijn zuchten horen. Deze dagen van geluk zullen voor mij dan een blijde droom zijn. Nou zeg, ik moet er oprecht van huilen.

Met de regels die je voor vriendschap opstelt, ben ik het eens. Stel je er wel op in dat ik ook veel, oneindig veel kleine tekortkomingen heb. Maar hou van mij omdat ik ze wil verbeteren. Hou van mij omdat ik van jou hou en laat me dit zien door mij erop te wijzen als ik iets stoms zeg of doe.

Nice, je uitnodiging, maar ik moet die voorlopig afslaan. Een lang verblijf in de stad is niets voor mij, al zou jouw gezelschap veel verlichten. Weet je, kom mij dat liever in mijn stille huis brengen. Ja, ook de winter is mooi op het Land. Mijn volgende brieven zullen je bezorgde vragen beantwoorden. Wees nu tevreden, promise dat jij mijn hart hebt, je

Ems

Ems aan Euf
21 december

Oké, nu zal ik dan de vragen van mijn vriendin beantwoorden, in de hoop dat deze brief je totaal misplaatste medelijden met mijn lot zal verdrijven.

Ik woon bij een klein, afgelegen en stil dorpje. Tegen een eenzame heuvel ligt mijn Zorgenvrij, my simple home,

dierbaar, zal onze banden versterken en ons doen ijveren om elkander op het pad der deugd voorbij te streven! [...] - Zo zullen de gelukkige jaren onzer jeugd ongemerkt als dagen voorbij gaan. - Zo zal de langdurige kennis en ondervinding van elkanders karakter, in de rijper jaren des ouderdoms, onze trouw onverbreekelijk maken. - Zo zal Eufrozyne's laatste zucht mij, of de mijne haar zegenen; - zo ik haar overleef, dan zal ik in de uitkomst van haar lot, een beeld van het mijne zien. Dikwijls zal dan haar graf mijn zuchten horen: en haar zerk de kenmerken dragen, dat het overblijfsel hetwelk hij bedekt, mij dierbaar was. De voorbijgevlogen dagen van geluk, zullen mij dan als een blijde droom voor de geest zijn.' Zo denk ik, en een gevoelvolle traan verzegelt mijn oprechtheid. -

Uw voorwaarden van vriendschap zijn de mijne. Laat haar nooit rusten op de vooronderstelling van enige volmaaktheid die ik niet bereikt heb. Verwacht in mij vele, oneindig vele gebreken, die u en mij zelf onbekend zijn. - Maar bemin mij, omdat ik die zoek te verbeteren [...] Bemin mij, omdat ik u bemin, en toon dit door mij de feilen van mijn verstand en van mijn hart te wijzen.

Uw vriendelijke nodiging moet ik vooralsnog afslaan. Een langdurig verblijf in de stad heeft niets bekorends voor een ziel als de mijne. Zeker zou uw gezelschap mij het lastige daarvan veel verlichten; maar breng mij dat liever in mijn stille woning. Waarlijk ook voor u zal zij aanminigheden hebben. Ook de winter is schoon op het Land. - Mijn volgende brieven zullen uw deelnemende vragen beantwoorden. Zijt nu tevreden met de verzekering dat gij 't hart bezit van uw

Emilia

III Emilia aan Eufrozyne
De 21 decemb. 17 -

Nu wil ik de vragen van mijn vriendin beantwoorden; ik vlei mij, dat deze brief uw kwalijk geplaatst medelijden met mijn lot verdrijven zal.

Ik woon, 't is waar, bij een klein, afgelegen en schaars-bezocht Dorpje. Op het hangen van een eenzame heuvel, ligt

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

verscholen onder hoge bomen. In het vredige dal ernaast liggen de lage bemoste huisjes van dorpelingen die er zo aantrekkelijk basic uitzien. Akkers, weiden, bergen, dalen, beken, bronnen, bossen en vlakten versieren deze betoverende plek. Vooral 's zomers is het een paradijs.

Maar de winter, vraag jij? Ja, in de winter moet de natuur haar belangrijkste sieraad missen. Ze slaapt. Ze lijkt wel dood en ziet er totaal verwoest uit. De dichtste bossen zijn bladerloos, de gevleugelde zangers houden hun sna-vels, van bloemen zie je alleen de dorre resten. De velden zijn leeg, de weiden zonder vee. Het ruisen van de beekjes betovert niet meer. Maar: zou de natuur daarom nu echt alle schoonheid missen? De gure woeste winter is wel depressing, maar ook een stevig machtsvertoon van wat wij het Grote Goede noemen, dat wat over alles heerst.

Het idee dat de natuur niet dood is, maar rust en zich voorbereidt om straks weer volop te shinen neemt veel somberheid weg, toch? Met blijde hoop zie ik aan de bomen de knopjes, waarin blaadjes zitten opgevouwen. Ga ik naar een kersenboom, pluk ik een knopje en maak het open: wat een wijsheid, wat een superkracht laat zo'n simpel blaadje zien! Wat zeg ik, simpel? De bijna onzichtbare deeltjes van deze dicht in elkaar gerolde blaadjes die de toekomstige vrucht in zich verbergen: het is een samenloop van wonderen!

Kan jij in de stad, met al die afleiding, die dief van je tijd, wel over dit soort dingen nadenken? Het lijken kleinigheden als je de sweet comfort er niet van kent. Kan jij, door hoge gebouwen begrensd, wel de schoonheid zien die een koude winterlucht aan een heldere hemel geeft?

De sterren schitteren daarin met dubbele gloed. De maan komt op als een koning, verlicht stralend de doodse

mijn aangenaam Zorgenvrij. Mijn eenvoudige woning is verscholen onder rijzend geboomte. In het vreedzaam dal dat aan deszelfs voet ligt, vertonen zich de lage bemoste hutten der Landlieden, met een bekorende nederigheid. Akkers, Weiden, Bergen, Dalen, Bekken, Bronnen, Bossen en Vlakten versieren dit voor mij betoverende oord, en maken dat des Zomers tot een Eden. -

Maar de Winter, vraagt gij? In de Winter, ja, is de Natuur van haar voornaamste sieraad beroofd. Zij slaapt. Zij schijnt dood, en draagt alom de merktekenen van een akelige verwoesting. De dichtste bossen staan nu bladerloos. De gevleugelde zangers zwijgen. De bloemhoven tonen niet meer dan de dorre overblijfselen van verdwenen schoonheid. De velden zijn ledig en de weiden zonder vee. Het geruis der beekjes is niet meer betoverend. [...] Maar zou de Natuur daarom thans alle schoon missen? De gure, de woeste winter, is wel een treurig, maar toch een groots toneel van Gods alvermogen: en dit denkbeeld, 'De Natuur is niet dood - maar rust; zij bereidt zich, om eerlang met groter luister te schitteren', - neemt veel van zijn treurigheid weg. [...] Met welk een vergevoegde hoop zie ik aan de bomen de knopjes, waarin de blaaderen zitten opgewonden die mij in een volgend jaar zullen beschaduwden, of het sieraad en de groei der vruchten bevorderen! Ga ik naar een kersenboom, ik pluk een knopje en open het: welk een aangename verwondering volgt op de spijt waarmede ik een zo kunstig natuurgewrocht vernietig! Welk een wijsheid, welk een almacht toont het eenvoudig blaadje! Wat zeg ik, eenvoudig? in de bijna onzichtbare deeltjes van deze dicht in elkander gerolde blaadjes die reeds de toekomstige vrucht in zich besluiten, is een samenloop van wonderen. Kunt gij in de stad, daar u zo vele afleidingen uw tijd ontroven, wel om deze dingen denken, die kleinigheden schijnen in het oog van iemand die er het zacht genoeg niet van kent?

Kunt gij, door de hoge gebouwen bepaald de schoonheid zien, die zelfs de koude, door 't verfijnen van de dampkring, aan de heldere hemel geeft? De lucht vertoont zich dan hoger blauw. De sterren schitteren met verdubbelde gloed. De maan verrijst met vorstelijker majesteit, en verlicht met blijder

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

wereld en maakt winternachten minder sad.

't Is waar, ik zie ook andere scènes. Soms steekt de wind op, ongehinderd door hoge stadsmuren hoor ik hem al van verre aangonzen. Tot hij met dubbele kracht mijn huis bestormt, het dak laat kraken en het bos dreigt te laten omvallen.

Geloof me, Euf, dat het grootse en ontzettende van dit toneel ook entertainment kan zijn. En als ik echt eenzaam ben dan ga ik m'n fijne burens op het land bezoeken, hun gulheid compenseert voor hun snuggerheid. Je begrijpt dat ik in hun gezelschap geen fractie van het plezier vind dat een uurtje met jou biedt, maar dat verwacht ik ook niet –

Weet je, minder willen maakt ook dat je je lichter voelt. Het Grote Goede wil dat dit mijn plek is. Je laatste vraag bewaar ik voor morgen. Vaarwel, Je

stralen de doodse wereld, terwijl zij de akeligheid der winternachten vermindert.

't Is waar, men ziet ook andere tonelen. - Dikwijls dreigen dik opeengepakte wolken, waarin regenvlagen of sneeuwbergen hangen, onzekere onweders aan de zuchtende gehuchten. Dan beletten mij kletterende stortregens een voet buiten mijn huis te zetten; zij vormen geheel natuurlijke watervallen, van de hoge berg, langs mijn woning. [...] Een onnatuurlijke lauwheid maakt de lucht ongezond. Doch ik kan mij in huis vermaken, en van dit alles heeft de stedeling meer last dan ik. -

Ik verlang naar een koele luchtzuiverende wind. Hij steekt op, en ik hoor hem [...], - met een aangename ontroering van verre aangonzen. Allengs nadert hij, tot hij met dubbele kracht, al brommende op mijn woning aandruist; het dak doet kraken en het bos zijn val dreigt. [...] Maar kunt gij geloven Eufrozyne! dat het grootse, het ontzettende van dit toneel iets aangenaams voor mij heeft? [...]

En zie hier, mijn Eufrozyne, uw eerste vraag beantwoord. - De tweede was, of mij de dodelijke stilte niet verveelt? en of ik geen mensen tot mijn geluk behoef? - Zeker leef ik over 't geheel zeer eenzaam: slechts eenvoudige Landlieden omringen mij. Doch de eenzaamheid is niet zo onbehaaglijk als zij schijnt voor iemand die lust heeft het verstand te oefenen. [...] Doch zekerlijk altijd is de eenzaamheid niet nuttig, noch behaaglijk voor een mens met vermogens tot de samenleving voorzien. Zij maakt somtijds droefgeestig, doch dan schuw ik haar. Dan ga ik enige mijner goede Landlieden bezoeken, wier oprechte gulheid het gebrek van hun schranderheid vergoedt. [...] Gij begrijpt, dat ik in zulk gezelschap geen schaduw van dat genoeg vinden dat mij één uurtje in uw tegenwoordigheid geeft: doch dit verwacht ik dan niet; en wijl wij gelukkig zijn naarmate wij voldaan zijn; en lichter voldaan naarmate wij minder begeren, zoek ik die begeerten die niet kunnen voldaan worden, slapende te houden, om dus zo gelukkig te zijn als de stand waarin de Voorzienigheid mij plaatste, gedooft.

Haar wijze raad heeft mijn woning hier bepaald. [...] Nu is, hoop ik, uw medelijden met mijn lot verdwenen, de beantwoording van uw laatste vraag, spaar ik tot een volgende

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

Ems

Ems aan Euf

3 januari

In mijn vrolijke kamertje met uitzicht op de akkers en het jonge graan zit ik gekoesterd door heerlijke zon en een flakkerend vuur jou te schrijven. Buiten: de koere-koerende duiven en huppende vogels die ik dagelijks wat graan geef. Binnen zingt een bonte kanarie die in zijn kooitje schommelt een aardig wijsje. Mijn grappige papegaai doet een goedgebekt mens na en maakt me aan het lachen met zijn gevatte gesnater. Een witte mollige kat zit met een goeie kop op mijn tafel en Rosetje staat met haar clevere hondenogen kwispelstaartend aandacht te vragen.

Je was nieuwsgierig naar mijn manier van leven, nou dan zal je het krijgen ook ☺. Hier komt ie: meestal sta ik vroeg op. Over mijn ochtendmeditatie voor het Grote Goede zeg ik niks. Daarna verdeel ik mijn tijd tussen klusjes in huis en ontspanning. Het huishouden – de klusjes vrouwen opgelegd – zorgt ervoor dat ik niet overvallen word door melancholie. Als dat af is ga ik naar mijn boekenkamertje, waar een kast staat met heel diverse boeken. (En ik heb ook spreuken aan de muur, een geschil-derd doodshoofd met Dit zal ik worden, een verwelkte bloem met daaronder Zo is het leven. M'n stille leermeesters, noem ik die.) Geschiedenis, natuurkunde, poëzie en ook romans, waarom niet, daar kan je ook veel uit leren.

brief. Het wordt tijd dat ik deze sluit. Vaarwel. Uw

Emilia

IV Emilia aan Eufrozyne

De 3 jan. 17 -

In mijn vrolijk vertrek, dat zijn uitzicht heeft op bouwlanden met jeugdig koren bedekt, zit ik, gekoesterd door de weldadige zon en een flikkerend vuur, u deze te schrijven. - Een aantal vergenoegde schepselen zweeft rondom mij. Van buiten vermaakt mij een gans heer van koere-koerende duiven en huppelende vogels, die ik dagelijks op wat koren onthaal, door hun af en aanvliegen [...].

Een lieve bonte kanarie zingt, terwijl hij in de ring van zijn kooitje hangt te schommelen, zijn aardig wijsje. [...] Mijn geestige papegaai bootst een welsprekend mens na en doet mij lachen om zijn wondergeplaatste snapperijen. Een witte mollige kat zit met een goedig gelaat bij mij op tafel en Rosetje staat met ogen vol hondelijke schrandrheid, mij, met een kwispelend staartje, om de duurzaamheid mijner gunst te vleien.

Nu, gij zijt nieuwsgierig naar mijn levenswijs, nietwaar? - Veeltijds verlaat ik het bed met de rijzende zon. Van mijn Godsdienstplichten spreek ik niet. Verder verdeel ik mijn tijd tussen huiselijke bezigheden en uitspanningen, waaronder ik mijn oefeningen reken. [...] Het begrip dat juiste huishoudkunde zuiverheid en netheid, het sieraad van een vrouw is, doch dat ook de ziel van een vrouw te waardig is en zij tot te hoge einden geschapen, om haar tijd en vermogens daaraan alleen toe te wijden; - is mij altijd voor de geest. [...] De bezigheden onze sekse opgelegd, zijn een behoedmiddel voor die bedwelvende melancholie waarin de ledigheid licht vervallen doet: want gestadige geestesoefeningen zijn nietdienstig voor het teder vrouwelijk weefsel. Ik ben daarom blij dat er ook andere zijn. Heb ik hier enige tijd mede doorgebracht, dan ga ik in mijn boekvertrekje en verbeeld mij bijna een Non in haar cel te zijn. [...] In dit verblijf, alleen geschikt om mijn geest op het aangenaamst te verrijken, heb

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

Muziek, zang, orgel, dwarsfluit en ik ben gek op tekenen. Of microscopie! Maar niet te veel stilzitten, naar buiten, wandelen. De dag is te kort, tot laat ben ik bezig – kan jij in de stad wel zo gelukkig leven? Waar beleef jij plezier aan?

Ems

Euf aan Ems
16 april

O! Kon ik deze regels maar vleugels aanbinden om het hart van mijn vriendin blij te maken, nadat die mij zo gesteund heeft! Ik wilde eindelijk bij je langskomen, maar nu zal ik het zoet dat ik in jouw close friendship dacht te

ik met voordacht alles geplaatst, dat mij tot ernst en ware wijsheid kan leiden. Hier staat een boekenkast met gemengde schriften. Hier en daar hangt aan de muur een treffende bijbelspreuk; die mij eeuwige waarheden herinnert. Ook een geschilderd doodshoofd met het bijschrift: Dit zal ik worden; en een verwelkte bloem met die spreuk: Zo is het leven; deze zijn mijn sprakeloze leraars [...]: ook de Historie, ook de Natuurkunde heeft voor mij haar aantrekkelijkheid [...]; de Dichtstijl bemin ik bijzonder, zowel in 't somber en treurig, als 't zedigvrolijk gewaad zowel wanneer zij predikt - als wanneer zij op het toneel verschijnt. [...] Zou ik een Clarisse, een Grandison, een Sofia, een Burgheim en meer andere soortgelijke schriften, enkel omdat ze romans zijn verachten? Hoe zou ik dan ooit met eerbiedvolle leergierigheid en zacht vermaak, de gelijkenissen van de wijste leraar kunnen lezen? waren deze niet mede schilderijen, die hun bestaan alleen in zijn Goddelijk, vindingrijk vernuft hadden? En konden nochtans zijn hoorders er niet zeer veel uit leren? [...]

De zang, het orgel en dwarsfluit zijn mijn meestgeliefd vermaak; ik bemin de tekenkunst; en beoefen haar meest in 't maken van schone landgezichten. De mikroskoop geeft mij ook een aangename bezigheid. Doch daar een rustende levenswijs allernadeligst voor ons is, bemin ik ook de gezonde wandelingen die de omloop der levenssappen bevorderen. - [...] Zo slijt ik mijn eenzaam winterleven. Nooit valt mij de tijd lang, zelfs de middernacht ziet mij meestijds nog wakende. - Kunt gij in de stad wel zo gelukkig leven? Welke zijn uw genoegens? Beantwoord, mijn lieve vriendin! deze vragen, zo nauwkeurig als uw

Emilia

XXVI Eufrozyne aan Emilia
De 16 april 17 -

O! kon ik deze regelen vleugelen aanbinden, om het hart van mijn vriendin te verblijden, die met mij geweend heeft! ik ben geheel blijdschap! De van dag tot dag toenemende beterschap der beminnenswaardigste zieke, geeft mij de grootste

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

genieten, vrijwillig missen om m'n plicht als kind te doen. Tijdens haar herstel zal ik voor mijn moeder zorgen. De somberheid van haar ziekbed vond ik benauwend, maar nu ga ik me focussen op het mooie lenteweer dat door een kiertje van het gesloten raam dringt. Het vooruitzicht dat als mijn moeder volkomen hersteld zal zijn ik op jouw zorgenvrij al mijn zorgen kan vergeten, geeft mij superkracht. Verwacht even geen brief van mij, te druk met mijn moeder, maar entertain me, vriendin, schets me het leven op het land in dit seizoen. Hoeveel joy zal jij zo strooien op het thans wat lonely levenspaadje van je

Euf

Ems aan Euf
4 juni

Zeg Euf, heb je na zoveel uitnodigingen nou echt nóg een brief nodig om zeker te weten dat je welkom bent! Vertelt je eigen hart je dat niet? Kom lieve Euf!!! Over zes dagen zal je al mijn wensen in vervulling laten gaan. Ik zal je met een landwagen om twee uur bij het dorpje V. tegemoet komen. Kon ik de zes dagen die ons nog scheiden maar vleugels geven! Goede reis. Geheel je

Ems

dankstof. [...] Deze tijd was lang tot een bezoek aan u bepaald, en nu zal ik het zoet dat ik aan uw vriendschappelijke boezem dacht te genieten, gewillig missen voor de uitoefening van de aangenaamste kinderplicht, de zorgvuldige opkweking van het zwak leven mijner dierbare moeder; de somberheid van een ziekvertrek was mij altijd beklemmend; doch zij zal het nu niet zijn; het schone voorjaarsweer, al kan ik het slechts door de kleine reet van een gesloten venster beschouwen, vervrolijkt ook dit verblijf; en de hoop om na de volkomen herstelling van mijn moeder, op uw Zorgenvrij al mijn zorgen te vergeten, geeft mij dubbele moed. Wacht nu in lang geen brief van mij, ik leef nu geheel voor mijn lieve, weder verkregen moeder, maar vermaak gij mijn geest, mijn waardste vriendin! met de aftekening van uw landtonelen in dit seizoen. Hoeveel vreugde zult gij hierdoor strooien op het thans eenzaam levenspaadje van uw

Eufrozyne

XXVIII Emilia aan Eufrozyne
De 4 juni 17 -

Was het u ernst, Eufrozyne! dat gij na zoveel herhaalde nodigingen nog een brief moest hebben die u verzekerde dat gij welkom wezen zoudt? Zegt uw hart u dat niet? [...] Maar kom, lieve Eufrozyne! ontfronst gij door uw bevallige vrolijkheid, mijn ernstige trekken, en wek mijn slapende vreugd op door de uwe. Over zes dagen zult gij al mijn wensen voldoen. Nauwelijks durf ik het hopen, omdat ik vrees voor een onvoorziene teleurstelling; maar ja ik wil hopen, vooruitzien en dubbel genieten. Ik zal u met een landwagen, waarop wij gaarne rijden, twee uren bij het Dorpje V. tegemoet komen, om u te eerder aan mijn hart te drukken. Kon ik nu de zes dagen die ons nog scheiden, vleugelen aanbinden!... Vaarwel. Goede reis. Geheel uw

Emilia

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

Euf aan Lisa
22 juni

Dat jij, lieve Lies, mijn moeder af en toe opzoekt en haar mijn brieven voorleest, vind ik echt supertof, thanks! Ik hoop dat je dat nog even wilt blijven doen! Maar nu wil je vast meer van mijn dagen vol vriendschap op het land weten? Dat komt goed uit, dat is precies waar mijn hart vol van is.

Gisteren maakten Ems en ik na het avondeten nog zo'n lieve wandeling. De half verlichte maan stond stil en koninklijk in de helderblauwe lucht, haar zwakke licht gaf een zachte vrolijkheid aan de hele natuur. Ze spiegelde zich in het beekje waar we langsliepen, en door de trillende bladeren heen schijnend, vormde ze vreemde en telkens wisselende 'verschijnselen' op de eenzame paadjes.

Wij zongen een liedje voor de maan en wandelden verder, de nachtegaal zweeg, de diepste, de plechtigste stilte heerste. Een bochtig paadje midden door het kreupelbos, bracht ons bij een groep oude eiken waarvan de stam en takken met mos begroeid waren. Ik rilde, brrr, hier woonde de somberheid herself. Ik werd nog banger door een depressieve nachtuil die klagelijk zong. En dat huiverende windje in de toppen van de bomen...

We gingen op een soort grasbank zitten. Tegenover ons, onder een treurwilg, stond een grote witte steen. Ik zag enkele inscripties maar kon ze bij het zwakke maan-licht niet lezen. Ems zweeg. Ik vroeg haar, geraakt en op gedempte toon: 'Waar ben ik nu, het lijkt wel of je me bij een graf brengt?' 'Yes, m'n bestie, antwoordde ze, 'het is het graf van een toekomstige dode.'

Ik: 'Jee Ems! Met wat voor treurige ideeën vul je nu mijn geest. Wordt dit jouw rustplaats als jij er voor mij niet

XXXI Eufrozyne aan Elize
De 22 juni

Dat gij, lieve Elize! mijn moeder nu en dan bezoekt, haar mijn brieven hebt voorgelezen, mij haar groet en enige regelen uit haar mond overzendt, dit alles heeft mij een onuitsprekelijk genoeg veroorzaakt; ik dank u hiervoor. [...] Maar nu, gij wilt meer van onze vriendschappelijke landvermaken weten? Wel-aan; dat is juist naar mijn hart.

Gisteren deden wij, na ons avondmaal, nog een lieve wandeling; de half verlichte maan stond met een stille majesteit in de helderblauwe lucht, haar kwijnend licht gaf een zachte vrolijkheid aan de gehele natuur; zij spiegelde zich in 't beekje waarlangs wij traden; en daar ze door de bevende bladeren henen scheen, vormde zij verscheidene vreemde en dikwijls veranderde verschijnsels op de stille eenzame paadjes. Wij zongen een liedje aan de Maan, zo ik geloof uit haar eigen hart geboren. [...] Toen wij dit bezongen hadden, wandelden wij voort, de nachtegaal zweeg, de diepste, de plechtigste stilte heerste. Een smal en bochtig voetpaadje, dat midden door het kreupelbos liep, bracht ons bij een kleine verzameling van eerwaardige Eiken, wier stam en takken dicht met mos begroeid waren. Bij dat gezicht beving mij een zekere huivering; hier scheen de sombere ernst te wonen! Ik trad er, schoon schoorvoetende, onder, wanneer een zwaarmoedige nachtuil door 't klagend van zijn benauwend lied mijn beklemming deed toenemen; een huiverend windje mompelde in de toppen der bomen.

Er stond een bank van zoden, waarop wij gingen nederzitten. Een grote witte steen, die door een treurwilg werd beschaduwde, lag tegenover ons. Ik zag enige graveersels daarop, maar kon ze bij het zwak en gebroken maanlicht niet onderscheiden. Emilia zei niets; ik vroeg haar met een geroerd hart en een treurige toon: waar ben ik hier, het schijnt een grafplaats waar gij mij brengt? Ja, mijn bestel! antwoordde zij, maar de grafplaats van een toekomstige dode

Ik: Ach Emilia! met welke treurige denkbeelden vervult gij nu mijn geest. Zal dit uw rustplaats wezen, als gij voor Eufrozyne

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

meer bent? Waarom maak je mij nu verdrietig door me eraan te herinneren dat die tijd ooit komen zal? Geen wonder dat ik een koude rilling voelde toen ik deze heilige plek betrad.'

Ems: 'Deze plek is gewijd aan het nuttigste ding van alles waar je maar over kunt nadenken. De treurigheid voedende schemering en het tot nadenken stemmende maanlicht vinden mij hier vaak peinzend over het leven. Hier stel ik me voor wat ik worden zal. Wat ik hier waarneem, zie ik als het sterkste wapen tegen een te grote eigenliefde of gehechtheid aan anderen.'

Ik: 'Deze ideeën, maken die jou niet treurig? De dood is de schrik van de natuur. Hoe weinig heb je eraan aan haar te denken met alle schoonheid die ons hier omringt!'

Ems: 'Niet zo weinig als jij denkt. De natuur spreekt zelf juist overal van sterven en vergaan. Dat het beeld van de dood mij nooit droevig maakt, is te veel gezegd. Alleen: op die momenten gaat het niet goed met mij. De dood is voor iemand die gelooft in een afterlife zoals wij, het begin van het ware geluk. Het geluk dat we hier op aarde genieten is onvolmaakt en met gedoe doorweven. Als een vreemd land waarin duizend zorgen ons kwellen. Ontelbare zonden en spijt spijt wat ons steeds weer tranen kost. Reden genoeg de verlossing vrolijk tegemoetzien, niet?'

Ik: 'Ja, als wij echt erop zouden kunnen vertrouwen dat er mensen zijn die graf en dood overwonnen, dan zouden we daar niet zo bang voor zijn, maar...'

Ems: 'Maar ook als dat niet gebeurt, dan nog is de doodsgedachte nuttig. Want hoe bang we er ook voor zijn, hij komt toch, en wanneer? Dat weet alleen het Grote Goede. Een gewaarschuwd mens... Juist wel goed toch, zo'n herinnering aan de dood.'

niet meer zijt? - Waarom maakt gij mij nu droevig, door mij te herinneren dat die tijd eens komen zal? Geen wonder dat een koude rilling mij beving, toen ik, hiervan onbewust, deze gewijde plaats betrad.

Emilia: Zij is, ja! gewijd aan de nuttigste overdenking. De zachte treurigheid voedende schemering en het nadenkenwekkend Maanlicht vinden mij hier dikwijls peinzende. Hier verbeeld ik mij wat ik al haast mogelijk, worden zal, en dit schilderij vind ik het sterkste wapen tegen een te ver gedreven eigen- of schepselliefde.

Ik: Maar maken u deze denkbeelden niet droefgeestig? De dood is toch de schrik der natuur: en hoe weinig komt haar beeld te pas bij de schoonheden die u hier omringen!

Emilia: Niet zo weinig als het u toeschijnt; want de natuur zelf die mij omringt, spreekt overal tot mij van sterven en vergaan, zelfs nu reeds in haar pas ontloken jeugd. Maar dat het beeld des doods mij nooit droefgeestig maakt, was te veel gezegd, doch als het dit doet, is het een blijk dat mijn hart niet wel gesteld is, want de dood, waarvoor de natuur schrikt, is voor een christen de aanvang van zijn waar geluk. Het grootste heil dat hij op deze aarde geniet is onvolmaakt, en met moeite doorweven; zij is voor hem slechts een land van vreemdelingschap waarin hem duizend zorgen kwellen; waarin ontelbare, dikwijls betreude zonden hem telkens tranen kosten. [...]

Ik: Ja, als wij een welgegrond vertrouwen mogen hebben op hem die graf en dood overwon, dan zeker vrezen wij haar niet; maar...

Emilia: Maar al heeft dat geen plaats; dan nog is de doodsgedachte wel ontzettend, maar toch nuttig. Want hoe gevreesd ons deze stond zij, hij komt toch zeker, en wanneer? dat weet God alleen. Schaden pijlen minder die voorzien worden, hoe voordelig is het dan door een verstandig

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

Ik: 'Toch, het idee: in die donkere kuil moet ik eeuwenlang blijven liggen, daar zal ik verrotten en een soort monster worden: dat vind ik echt horrible.'

Ems: 'Ja oké, maar leert ons geloof niet om dit uit een fijner perspectief te bekijken? Het graf kan ook een slaappleaats zijn? Een afgemat lichaam, zat van alle bezorgdheid en kwellingen, vindt er rust. Het is waar, het lichaam wordt daar aan rotting overgegeven. Maar: het wezenlijke deel wordt er door het Grote Goede bewaakt tot de dag dat hij/zij het terug in het leven roept.'

Ik: 'Je punt overtuigt mijn verstand en mijn hart. Ik begin dit rotonderwerp zowaar leuk te vinden. Zeg, wat voor grafschrift staat er op die zerk? Ik kan het bij het maanlicht niet lezen.'

Ems: 'Iets van een Duitse dichter. Ik zal het even voor je vertalen:

Slaap dan mijn maatje in het eerste leven, bederf!
Zaad dat door het Goede is gezaaid om te rijpen voor
de dag van de oogst: ja, bederf!'

Ik: 'Mooi. Als je het bederven van ons lichaam als rijp worden voor het eeuwig leven ziet, dan is het niet meer zo ellendig. En wat is dat voor tekening? Het lijkt wel een vlinder?'

Ems: 'Een vlinder ja. Niets in de natuur is zo'n voorbeeld

aandenken aan de dood en een waar geloof in Jezus Christus, zich tegen zijn verschrikkingen te wapenen.

Ik: Maar het graf heeft voor mij een onoverwinnelijke akeligheid. Het denkbeeld: in die donkere kuil moet ik eeuwen lang blijven liggen, daar moet ik verderven en een afschuwelijk wezen worden; dit denkbeeld is mij allerverschrikkelijkst.

Emilia: Ik beken dat het graf alleen aan die zijde beschouwd, voor een schepsel waaraan de liefde tot het leven natuurlijk is, een ondraaglijk gezicht uitlevert; maar leert ons het geloof niet hetzelfde uit een aangener gezichtspunt beschouwen? Het graf, dat Jezus door zijn rust geheiligd heeft, kan immers niet anders dan een slaappleaats voor zijn volk zijn? Daar vindt het afgemat lichaam, zat van bekommernissen en kwellingen, rust. [...] 't is waar, het lichaam wordt daar aan 't verderf overgegeven; maar het wezenlijke deel, door Jezus' bloed gekocht, zal door zijn almacht bewaakt worden, totdat hij over 't stof opwaakt en het wederom in het leven terug roept. [...]

Ik: Uw aanmerking overtuigt mij; gij beheerst mijn verstand zowel als mijn hart; reeds begin ik in dit ernstig onderwerp genoeg te smaken; maar welk grafschrift staat op deze zerk. Ik kan het bij het maanlicht niet lezen.

Emilia: Het is een schoon gezegde Uit Klopstocks Messiaide.

Slaap dan mijn metgezel in het eerste leven, verderft!
Zaad van God gezaaid, om ten dage des oogstes te rijpen;
ja verderft!

Ik: Waarlijk een schoon denkbeeld! zal het verderf van ons lichaam maar een rijpen zijn voor de opstanding, dan is het niet meer akelig!... maar wat is het andere afbeeldsel? Het schijnt een kapel?

Emilia: Een kapel ja, die uit haar gevangenis te voorschijn

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

voor ons als dit diertje. Eerst is het een wurmpje, dat kruipt over de aarde of op een boom. Dan weeft het een celletje waarin het halfslapend wat tijd doorbrengt totdat het, van vleugels voorzien, als een mooie vlinder tevoorschijn komt, de lucht met fraaigekleurde wiekjes doorklieft en zich van de ene plaats naar de andere begeeft. Zal niet iedereen als ie sterft zo'n verandering meemaken? Hier dragen we een zwak, onaanzienlijk, behoeftig lichaam, log en traag en aan de aarde gebonden. Dat lichaam gaat in een gevoelloze staat over en blijft jaren en eeuwen in die staat. Maar dan komt de ochtend dat je verrijzen zal, dat uit het stof, een schoon, welgevormd, heerlijk, onsterfelijk lichaam tevoorschijn komt. Een lichaam dat, niet langer aan de aarde gehecht, met de snelheid van het licht, met hemelse vlugheid, van het ene deel van schepping naar het andere racet. Wat een te gek vooruitzicht!

Ik: 'Absoluut zal het spektakel van het Grote Goede op die ochtend mega zijn! 'Hey jullie, doden, sta op!' Alle graven, plus de grafkelders van de groten der aarde, zullen opengaan. De peilloze zee zal miljoenen door haar verslonden lijken op het strand smijten. Uit de verste hoeken van de diepste afgronden en het binnenste van de bergen zullen doden kruipen. En al deze doden zullen leven!!'

Ems: 'Een bizarre wake-upcall, na zo lang slapen! Om je dit echt helemaal voor te stellen, heb je meer moed nodig dan wij. Wat zal de ziel, die al eeuwen zalig was, wel niet voelen als haar ooit zo geliefde lichaam weer opstaat! Wat zal jij en wat zal ik dan voelen! Hoe zullen wij elkaar tegemoet rennen! En in elkaars omhelzing nieuwe wellust voelen, omdat we herleven! Hoe zullen wij ons het af-

komt, en onder dezelve een rups zoals zij eerst was; niets in de gehele natuur geeft ons zulk een juist afbeeldsel van de lotverandering der lichamen als dit diertje: eerst is het een wurmpje, het kruipt over de aarde, of op een boom; het is in gevaar van vertrapping; het weeft zich een celletje, waarin het enige tijd als in een ongevoelige slaap doorbrengt, - totdat het, met vleugelen voorzien, als een schone kapel tevoorschijn komt, de lucht met fraaigekleurde wiekjes klieft, en zich van de ene plaats tot de andere begeeft. Zullen niet zij allen die in Jezus ontslapen zijn, een diergelijke verandering ondervinden? Hier dragen zij een zwak, onaanzienlijk, behoeftig lichaam om, dat met een logge traagheid aan de aarde verbonden is. - Dit lichaam gaat eens in een ongevoelige doodstaat over; - jaren en eeuwen blijft het in dezelve; maar in de morgenstond der verrijzing zal uit dit verachtelijk stof, een schoon, edelgevormd, heerlijk, onsterfelijk lichaam tevoorschijn komen; een lichaam, dat niet meer aan de aarde gehecht, met de snelheid van het licht, met de vlugheid van een seraf begiftigd, van het ene deel der Schepping tot het ander voort zal ijlen [...]. Hoe zalig is onze verwachting!

Ik: Zekerlijk zal het toneel van Gods almacht in die morgenstond onbegrijpelijk groots zijn!... als op die geduchte stem: 'Gij do-den staat op!' de graven der kerkhoven, en de grafkelders van de groten der aarde zich zullen opensluiten, als de peilloze zee miljoenen door haar verslonden lijken op het strand zal werpen; - als de afgronden uit hun diepste schuilhoeken, de bergen uit hun ingewanden, de doden die zij in zich besloten, zullen opgeven; en deze allen zullen leven!! [...]

Emilia: O hoe wonderlijk zal die ontwaking zijn, na zulk een lange sluimering! - hoe akelig voor hen die opstaan tot eeuwige afgrijzing! - doch dit dieper door te denken, zou meer moed vereisen dan wij bezitten. Maar hoe vrolijk voor hen die in hoop gerust hebben! Wat zal de ziel die reeds eeuwen lang zalig was, gevoelen, als haar eertijds geliefd lichaam ook deelt in haar heil! Wat zult gij, wat zal ik, gevoelen! Hoe zullen

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

scheid in ons vorige leven herinneren! Met geen andere tranen dan die van dankbaarheid en blijdschap omdat er nooit meer een scheiding zal zijn! Allebei zullen we al onze liefjes zoeken, onze ouders, broers en zussen, onze vrienden, en aan hun zijde genieten en voelen, dat wij blessed zijn!

Ik: 'Ik voel het helemaal! Het graf van mijn Emilia moet ook het mijne zijn. Eén steen moet ons beiden bedekken, terwijl de sombere treurwilg, die de natuur leerde huilen, op onze sluimerende as zijn ruisende blaadjes laat hangen. Dan zullen we op het moment dat we herrijzen tegelijk blessed zijn.

Ems: 'Yes! Zo zullen wij, verenigd in het leven, ook in de dood en ook in de eeuwigheid niet gescheiden worden. Blessed is vriendschap, die eindeloos duurt! Met het idee van een herrijzing zie ik alle ellende van mij weggevaagd. Alleen al hierom wil ik het Grote Goede aanbidden.

Poeh, Lies, dit gesprek had mij helemaal opgevrolijkt; ik nam me voor deze plek vaker te bezoeken, en in de schors van de treurwilg de namen te snijden van Ems en

Euf

Euf aan Ems
2 september

Nee, mijn lieve Ems! Nog ben ik niet aan het stadsleven gewend. Om daar ooit weer oprecht gelukkig te zijn moet ik kunnen vergeten dat er een plekje bestaat waar je van de natuur geniet, waar je met de natuur leeft, waar een

wij, al waren onze graven in onderscheidene werelddoorden, elkander tegemoet ijlen! en in elkanders omarming, nieuwe wellust gevoelen, dat wij herleven! Hoe zullen wij, met verrukking, de lotwisseling van ons eertijds verderfelijik lichaam zien! ons de scheiding in het vorig leven herinneren! maar met geen andere tranen, dan die der dankbaarheid en vreugde; omdat er dan geen scheiding meer wezen zal! - Wij zullen elk de zalige beminden onzer zielen zoeken, onze ouders, onze broeders, en zusters, onze vrienden, en telkens aan hun zijden met vernieuwde wellust gevoelen dat wij zalig zijn!

Ik: O! hoe roert gij mijn hart! Het graf van mijn Emilia moet ook het mijne zijn; één zerk moet ons beiden dekken, terwijl de sombere treurwilg, die de natuur leerde wenen, op onze sluimerende as zijn ruisende bladeren laat hangen. Dan zal één ogenblik, bij onze verrijzing ons beiden zalig zien!

Emilia: Welk een sombere wellust gevoelt mijn ziel! Zo zullen wij, verenigd in ons leven, ook in de dood, ook in de eeuwigheid niet gescheiden worden. Zalige vriendschap, die op een eindeloze duurzaamheid hopen kan! U, liefderijke Jezus! hebben wij dat geluk te danken! Gij daalde in het graf, gij verrees om ellendige mensen deelgenoten te maken van alle zaligheden waarvoor hun natuur vatbaar is. [...]

Dit gesprek had mij geheel vervrolijkt; ik nam voor deze plaats meer te bezoeken, en in de schors der treurwilg de namen te snijden van Emilia en

Eufrozyne

XLIII Eufrozyne aan Emilia
De 2 sept. 17 -

Neen mijn lieve Emilia! nog ben ik niet aan het stadsleven gewoon; om daar ooit weder recht gelukkig te zijn, moet ik vergeten kunnen dat er een oord is daar de natuur genoten wordt, daar haar voorschriften gevolgd worden, en daar een

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

deel van mijn hart gebleven is. Jij, mijn Ems! hebt dit gevoel opgewekt, het was in jouw armen op jouw gelukkige zorgenvrij dat ik erachter kwam waarom ik zo van de natuur hou. O! Gelukkige dagen! Ik wil terug!

Soms wandel ik nog door de stad met Lisa. Maar o! dat gehate nep aardig doen, het berooft ons van de fijne vrijheid en het onschuldige plezier die de natuur biedt. Eenzame wandelingen en stille rustplaatsen zijn niet toegankelijk voor meisjes, anders wordt er meteen over je gepraat.

Ik denk aan je, zo mooi als je schreef over de korenoogst en over je nachtelijke avontuur. O, kon ik er maar bij zijn! Ik vind je verhalen nu nog mooier dan eerst, de herinnering helpt mij om ze voor me te zien, alsof ik bij je ben. Ga door met vertellen, mijn beste, vul het hart van je

Euf

Soof aan Ems
2 november

Je vindt het misschien gek om van een onbekende een brief te ontvangen. Het was een verzoek van Euf dat mij aanspoorde. Zij is zelf niet in staat je een berichtje te sturen. Nu bonkt je hart vast angstig over het lot van je vriendin, en dat is niet zonder reden: ze is ziek – gevaarlijk ziek.

Ze heeft waarschijnlijk op een zeetripje kougevat. Ze heeft het benauwd, en niets helpt. Toen ik vanochtend aan de

deel van mijn hart gebleven is. [...] Gij, mijn Emilia! hebt dat gevoel ontwikkeld; het was in uw armen, op uw gelukkig ZORGENVRIJ, dat ik gewaar werd waarom ik het beminde, waarom ik de natuur schoon vond. - O! gelukkige dagen! och kon ik ze nog herroepen! dagelijks worden mij de koele onverschillige en onnatuurlijke gesprekken, en de lastige plechtigheden aan mijn gebonden levenswijs verknocht, ondraaglijker. [...]

Van de wandelingen rondom de stad maak ik dikwijls gebruik met mijn Elize. Maar o! die gehate schijnwelvoeglijkheid beneemt ons alle die veraangenamende vrijheden en onschuldige genoemens waartoe de natuur ons nodigt, en die er de ziel van uitmaken. Vergeefs spreidt zij voor ons het dikgezwollen mos; vergeefs vormt zij de peinslustvoedende afgelegen bosjes; eenzame wandelingen en stille rustplaatsen zijn aan een meisje ontzegd, dat lastertongen ontzien wil; slaafse banden, die mij meer drukken nadat ik de vrijheid kende! [...]

Hoe schoon tekent gij mij uw gedachten in de korenoogst, en in uw nachttoneel! - och was ik er nog getuige van! - Uw verhalen bevallen mij nu nog veel meer dan te voren: de herinnering helpt nu mijn verbeelding, en ik ben bijna in uw tegenwoordigheid. Ga dan voort mijn beste! het hart te verkwikken van uw

Eufrozyne

LII Sofia aan Emilia
De 2 nov. 17

Beste vriendin van mijn beminde Eufrozyne!
Het zal u zo zeer bevreemden van de hand ener onbekende een brief te ontvangen, als mij de eerbied, die ik door Eufrozyne's aftekening voor uw persoon heb opgevat, die met schroom deed schrijven; doch haar verzoek dringt mij; zij kon u zelf geen bericht van haar toestand geven; zeker klopt uw boezem reeds angstig over het lot van uw vriendin, en waarlijk niet zonder reden: zij is ziek, - gevaarlijk ziek.

Zij heeft waarschijnlijk op ons zeereisje koude op de long gevat; - haar ademhaling is belemmerd; - en al de tot nog toe

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

dokter naar haar toestand vroeg, trok hij zijn schouders op. Mijn hoop op haar herstel stortte in. Ik verberg het voor haar moeder die heel bang is, maar hoe kan ik dat doen voor haar verre vriendin? Jij wilt vast liever alles weten dan onterecht gerustgesteld worden.

Op haar ziekbed is ze heel lief en sterk. Hoeveel ze ook lijdt, ze geeft complimentjes, zij spreekt mij en haar moeder moed in, ze spreekt als ze spreken kan, over haar vriendin Lisa, maar het meest over Ems. In verwarde dromen, of mijmeringen is jouw naam altijd op haar lippen. Ze maalt, in verwarde beelden soms van een graf, van een boom, ze spreekt over de maan en noemt dan jouw naam. Het Grote Goede in haar leven zal haar hoop ik redden. Kom hierheen, beste vriendin van mijn Euf, verlicht door je komst haar pijn en stort balsem in het hart van de zuchtende

Soof

Ems aan Soof
10 november

Waarde Soof!

Ik heb je lieve en verdrietige brieven ontvangen, maar helaas! zo ontzettend kut, kwamen ze allebei tegelijk aan. Als ik het had geweten was ik op de vleugels van de liefste vriendschap dag en nacht doorgereisd en dan had ik mijn onvergetelijke Euf nog een keer omhelsd, van haar stervende lippen een onbetaalbare blessing ontvangen en in haar zwakke blik de vriendschap nog gezien die in haar hart stierf. Ja – stierf, zij is dood! Wat een ondraaglijk idee! Zij van wie ik het meeste hield, is niet meer met mij op dezelfde wereld, is voor altijd aan de vriendschapsarmen van haar huilende Ems ontvlogen! Ontvlogen – zonder dat ik aan haar kloppende hart nog een laatste, stomme

bepoefde middelen zijn vruchteloos; toen ik deze morgen haar Dokter, vol trouwhartige kommer, naar haar toestand vroeg, trok hij zijn schouders op; - de moed op haar herstelling ontzong mij geheel: - ik verberg het voor haar beangstigde moeder - maar hoe kan ik het doen voor haar afwezende vriendin? - Gij wilt immers liever alles weten, dan gerust blijven zonder grond.[...]

Op haar ziekbed is zij het geduld en de goedheid zelf; zij roemt, hoeveel zij ook lijdt, meer dan zij klaagt; zij bemoedigt haar bekommerde moeder en mij; en spreekt als zij spreken kan, van haar vriendin Elize, doch meest van Emilia; in verwarde dromen, of mijmeringen, is uw naam altijd op haar lippen, zij maalt, met een hijgende adem, in afgebroken verwarde voorstellingen, somwijlen van een graf, van een boom; spreekt van de maan, en noemt dan uw naamen, als zij die noemt, schijnt haar verzwakte stem nieuwe kracht te ontvangen. De God van haar leven zal, hoop ik, haar redden. [...] Kom, beste vriendin van mijn Eufrozyne, verlicht door uw komst haar smarte en stort balsem in 't hart van de zuchtende

Sofia

LV Emilia aan Sofia
De 10 nov. 17 -

Waarde Sofia!

Ik heb uw roerende en treurige brieven ontvangen; maar helaas! tot mijn duurzame kwelling, beide op hetzelfde ogenblik. Och waarom moest een ongelukkig toeval mij uw eerste brief niet straks bezorgen? - Ik had op vleugelen der tederste vriendschap, dag en nacht voortgereisd, dan had ik mijn onvergetelijke Eufrozyne nog eens omhelsd, van haar stervende lippen een onwaardeerbare zegen ontvangen; - uit haar verflauwde ogen de vriendschap nog gelezen die in haar boezem stierf, ja - stierf; zij is dood! - Zielgrievend denkbeeld! - zij, die ik het meeste beminde, is niet meer met mij op dezelfde wereld, - is voor altijd de vriendschapsarmen van haar wenende Emilia ontvlogen! - ontvlogen, zonder dat ik

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

vaarwel kon stotteren!

Dit had ik nooit kunnen denken, die paar maanden dat zij mijn verblijf op het land tot een paradijs maakte! Zij is niet meer, niet meer op de aarde, waar ik om haar huil! Nooit zal zij hier meer met mij wandelen. Ik kan het niet geloven. Mijn kamer is nu zo akelig, alles spreekt tot mij van graf en dood. Zij van wie ik gehoopt had dat ze de eenzaamheid van deze winter op het land wat zou verlichten, heeft mij voor altijd verlaten!

Na het bericht van haar dood wist ik niet meer wat ik moest zeggen. Mijn ogen zijn roodgheuld en nog komen er elke dag tranen als ik aan haar denk. Dan zie ik haar voor me, haar vrolijke ogen, haar slimme blik. Op haar ziekbed, de doodstreken op het blauwige gezicht, de laatste snik. En dan: de rustige tevredenheid op het verbleekte gelaat, in de zwarte doodskist. Ik zie voor me hoe ze in haar graf zinkt. Ik voel de troost dat deze dierbare as bij mij de stille rust heeft gevonden, hier, op deze plek, waar ons stof zich hopelijk ooit vermengen zal.

Ik zal een witte rozenstruik, die staat voor schone onschuld, op haar graf planten. En zo vaak mogelijk zal ik daar gaan zitten. Misschien zal haar geest me stille troost komen influisteren. Op haar zerk zal ik met huiverend genot de dag tegemoet zien waarop onze as en geest herenigd zullen worden.

Als ik me deze dingen als een echte vriendin voorstel, iemand die altijd haar geluk heeft gewenst, dan voel ik de kracht om dit gemis te dragen. Laten we dit geloven, Soof: in haar bloei verliet Euf de wereld, maar ze deed een goede ruil, want zij is daar, waar al haar verlangens oplossen in een eeuwig geluk dat ons begrip te boven gaat.

aan haar kloppende boezem het laatst, het sprakeloos vaarwel, kon uitstameren!...

Had ik dit gedacht, toen zij vóór weinig maanden mijn Landverblijf tot een paradijs maakte? - toen ik met de sterkste ontroering haar de laatste afscheidskus op de betraande wangen drukte? [...] Nooit zal zij op deze plaats weer met mij wandelen! - Ik kan het nauwelijks geloven, alles schijnt mij nog een verschrikkende droom. Hoe akelig is mijn verblijf alles is met een ondoordringbaar floers overtrokken; alles spreekt mij van graf en dood. Zij, die ik gehoopt had dat mij de eenzaamheid des winters zou verlichten, heeft mij voor altijd verlaten. [...]

Op de eerste tijding van haar dood verstomde ik; - mijn ogen zijn roodgeweend, en nog stort ik dagelijks tedere tranen bij haar nagedachten; altijd is haar beeld mij voor de geest; - dan zie ik haar vrolijke, vriendelijke ogen, haar schrandere gelaatstreken, haar bloeiende gezondheid en bevallige jeugd. - Dan verheeld ik mij haar op het ziekbed, gelaten onder pijn en smart, dan zie ik haar met de doodstreken op het blauwe aangezicht, de laatste snik geven, dan haar met de trekken van een rustige tevredenheid op het verbleekt gelaat, in de zwarte doodskist liggen. [...] Ik heb haar zien nederzinken in het graf, en de troost gevoeld dat deze dierbare as bij mij de stille rust vond, daar ons stof zich eens vermengen zal.

Ik zal een witte rozestruik, het zinnebeeld der schone onschuld, op haar graf planten [...]. Dikwijls zal ik bij haar graf nederzitten, peinzen op haar leven, en op haar zalige verwisseling, - en met haar schim verkeren. - Mogelijk zal haar geest om de afgelegde hut komen waren, en mij stille troost influisteren. Met huiverende wellust zal ik op de zerk zitten die haar dekt, en de dag blijmoedig tegen zien, die onze as en onze geest herenigen zal. [...]

Wanneer ik dit als een ware vriendin indenk, die altijd haar geluk begeerd heeft, dan voel ik sterkte om mijn gemis te dragen. Laat ons dit geloven, lieve Sofia! Eufrozyne heeft onze vriendschap niet meer nodig tot haar geluk; doch zij zal ook in haar geluk ons nimmer vergeten. In de schoonste bloei der jaren verliet zij de wereld, maar deed een goede wisseling;

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

Heb jij het doosje geopend Soof? Ik vond een ring met een rozenknopje op een geknakt steeltje, liggend op een plukje van haar eigen haar, met de inscriptie: c'est mon image. Op het papier waarin het gewikkeld was stond: 'Mijn hart voorspelde mij een vroege dood, toen ontwierp ik dit aan-denken, ter nagedachtenis aan de liefste vriendin.

Dit allerdierbaarste geschenk zal ik altijd dragen, aan dezelfde hand die zij bij de laatste afscheidskus drukte.

En jij, waarde Soof! Als lieveling van Euf ben jij mij dierbaar. Schenk me je vriendschap. Kom wanneer je wil bij mij op mijn landgoed.

Laten we de voetstappen van Euf nalopen. Laat de bomen en beekjes haar naam en goede eigenschappen uit onze monden horen totdat de tranen van vriendschap onze lippen weer sluiten! Een klein prieltje waar zij het liefste zat, zal het heiligdom worden waar ik een dierbare foto van haar met haar laatste brief bewaren zal. Daar zal elk lispelend blaadje van haar spreken, daar zal het zachte maanlicht mijn gepieker en mijn liefde voeden. We zullen de aarde zegenen waar zij rust en bloemen op haar graf strooien.

Maar mooier dan alle bloemen vind ik het mos dat daar nu al rondom groeit.

Het beste, Soof, wanneer jij om Euf treurt, denk dan ook aan haar voor wie zij alles was, de ongelukkige

Ems

want zij is daar, waar al haar begeerten in een eeuwig genot van onbesefbaar geluk verdwijnen. Laat ons haar geloof en deugden zoeken na te volgen, om eenmaal in haar heil te delen. [...]

Hebt gij het doosje niet geopend, Sofia? - ik vond een ring daarin met een rozeknopje dat op zijn steel geknakt is, van haar eigen haar opgelegd, - met dit opschrift: 'c'est mon image', - Op het papier, daar het ingewikkeld was stond geschreven: - 'Mijn hart voorspelde mij een vroege dood, toen schikte ik dit afbeeldsel daarvan, ter gedachtenis voor de tederste vriendin. [...]

Dit allerdierbaarst geschenk zal ik altijd dragen aan dezelfde hand, die zij, vol vriendschappelijke trouw bij de laatste afscheidskus drukte, en met een lang ingehouden traan besproeide.

En gij, waarde Sofia! zijt mij dierbaar, als de lieveling van mijn Eufrozyne. - Ik heb u door de droevigste gebeurtenis leren kennen als het gevoeligst meisje. Geef mij uw vriendschap. [...]

Kom wanneer gij wilt, bij mij op mijn landgoed, druk met mij de voetstappen van Eufrozyne. Laat de bomen en beekjes nog haar naam en deugden uit onze mond horen; tot-dat vriendschappelijke tranen onze lippen sluiten! - Een klein prieltje daar zij het liefste zat, zal ik alleen aan haar nagedachtenis wijden - dat zal, als het voorjaar de schaduwen verdikt, het heiligdom wezen dat haar dierbaar afbeeldsel en de laatste brief bewaren zal. - Daar zal elk lispelend blaadje mij van haar spreken, daar zal het kwijnend maanlicht mijn peinslust en mijn tederheid voeden. [...]

Wij zullen de aarde zegenen daar zij rustte; en bloemen op haar graf strooien. Schoonder dan alle bloemen is mij het mos dat er nu rondom groeit.

Vaar wel, Sofia, als gij uw Eufrozyne beweent, denk dan ook aan haar, die zij alles was, de ongelukkige

Emilia

Reinhart, of natuur en godsdienst

Deel 1, boek 2, 'De Zee' brief 19

Maar wat betekent pijn als je kijkt naar het lijden van onze ongelukkige broeders die na een verschrikkelijke overtocht, opgesloten in een stikbenauwd scheepsruim, het vreemde land naderden waar hun slavenarbeid beginnen zou. Een land dat zij met zulke bange zuchten tegemoet jammerden. Waar zij als dieren, nee, zelfs genadelozer, aan wal werden gesleept en door een menigte nieuwsgierige ogen, zonder een sprankje medelijden, werden bekeken, door wrede handen betast, en aan de meestbiedenden verkocht. Waar het ongelukkige lot de goede kinderen Violet en zijn broer, die bij elkaar nog enige troost vonden, wreed van elkaar scheidde, en hen, ondanks hun vurigste gebeden, aan verschillende meesters aanbod, die hen zo ver uit elkaar haalden dat ze nooit meer iets van de ander hoorden. Onbegrijpelijke wreedheid, en dat door mensen die zich christenen noemen!

Op dit soort noodlottige manieren veranderen miljoenen vrije zwarten hier in tot slaaf gemaakten. Door christenen die zeggen dat ze de Godsdienst van Jezus eren. En de rechtvaardige God vermorzelt hen niet eens met de donder van Zijn almacht! O, wanneer zullen zij die in het Evangelie van vrede geloven eens ophouden geweld en verwoesting in de mensenwereld te zaaien! Wanneer zullen er zachtere tijden aanbreken voor deze onderdrukte volken zodat zij op adem kunnen komen van alle mishandelingen waar ze onder te lijden hebben. Kom toch, gelukkige eeuwen waarin menselijkheid en recht heersen! Zaai geluk onder mensen. En vernietig de slavernij!

Reinhart, of natuur en godsdienst

Deel 1, boek 2, brief 19

En wat zullen de van kinderen beroofde ouders gevoeld hebben! Hoe veel smart zal de van haare akker t'huiskomende moeder, hoe veel spijt en woede de van zijne jacht weêrkeerende vader, die welligt over zijnen voorspoed verblijd was, het hart doorpriemd hebben, toen zij hun hut ledig vonden [...].

Maar wat zegt al die smart nog bij het lijden van de ongelukkige broeders, toen zij, na eenen akeligen overtocht, in den doodsbenauwd kerker, het vreemde Land naderden, waar hunne slaafsche arbeid eerst recht beginnen zou, en dat zij met zoo bange zuchten tegengilden! toen zij hier, even als dieren, maar met minder barmhartigheid, te land gesleept, door een menigte nieuwsgierige oogen, uit welke geen enkele straal van medelijden schoot, bezien, van wrede handen betast, en aan den meestbiedenden verkocht werden; toen het ongelukkig lot deze goede kinderen, Violet en zijnen broeder, die in elkaêrs genegenheid nog hunnen eenigen, schoon zwakken troost vonden, wreed van één scheidde, en hen, in weêrwil van de vurigste beden, om bij elkander te mogen blijven, wreed, aan geheel verschillende meesters deed te beurt vallen, die hen zoo ver van één verwijderden dat zij nooit weder iet van den anderen hoorden! onbegrijpelijke wreedheid! en zij die dezelve bedrijven, heeten Christenen! [...]

Op dezelfde of eene andere even zoo noodlottige wijs als Violet en zijn broeder, worden miljoenen vrije Negers tot slaaven; dit doen Christenen, die zeggen den Godsdienst van Jezus te eren, en den rechtvaardigen God verbrijzelt hen niet, door den donder zijner almacht! O! wanneer zullen belijders van het Euvangelium des vredes eens ophouden, geweld en verwoesting in de mensen-wereld te zaaien? wanneer zullen 'er zachtere tijden voor deze onderdrukte volken verschijnen, en zij ademscheppen van de mishandelingen, welken men hun doet lijden? o! komt gelukkige eeuwen, waarin menselijkheid en recht heersen! Verrijs, edele vrienden der mensheid, die door uwen invloed het recht der volken beschermen kunt! Zaait geluk onder mensen, en vernietigt de slavernij.

HERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

brief 20

Wat een aangename verandering in mijn lot, lieve Karel. Ik had mij niet durven voorstellen dat ik in het land waarin ik een vreemdeling ben zo'n mazzel zou hebben. Ik ben de eigenaar geworden van een aanzienlijk stuk land dat mij door een vriend is geschonken. Hij schreef:

'Ik heb een stuk grond dat geschikt is als katoenplantage voor je gekocht. Na het overlijden van de vorige eigenaar, bleef het enige tijd onbewerkt liggen en het zal daarom veel arbeid vragen. Maar aan ijver en moed zal het je niet ontbreken: twaalf zwarten, geheel tot je dienst, heb ik hier voor je klaar staan.'

Deel 2, boek 3, 'L'heureuse solitude, of de gelukkige eenzaamheid', brief 7

Misschien, lieve Karel, is inmiddels de gedachte bij je opgekomen dat je vriend ongemerkt medeplchtig is geraakt aan precies datgene waarover hij een paar maanden terug nog met zoveel afschuw sprak. Dat jij dit zou kunnen denken, vind ik onverdraaglijk. Daarom vertel ik je graag wat meer over de zwarten hier.

Je moet hun situatie niet met de mijne vergelijken, maar met die van een Nederlandse dagloner. Als je dat doet wint de zwarte het makkelijk. Oké, hij mist zijn vrijheid, de grootste schat die er is, maar is de vrijheid die een arme dagloner heeft nou eigenlijk niet meer dan een woord? Zou hij die vrijheid niet willen missen als hij in gezondheid en ziekte met zijn hele gezin op kosten van een goede meester zou kunnen leven?

Zo werkt dat hier voor een slaafgemaakte. En daarbij is het in het belang van de meester dat hij goed voor hem zorgt. De slaafgemaakte moet elke dag werk verrichten, naar draagkracht, maar leeft verder zorgeloos en kan op zijn eigen manier van het geluk van de liefde en het huwelijk

Deel 1, boek 2, brief 20

Welk eene aangenaeme omwenteling in mijn lot, lieve Karel! Had ik mij dit durven voorstellen dat mij in 't Land mijner vreemdelingschap zulk eene weldaad zou te beurt vallen? [...] Ik ben den eigenaar geworden van een aanzienlijk stuk Lands, mij door eenen vriend geschonken [...]:

"Ik heb een stuk gronds, tot een Catoenplantage geschikt, en reeds gedeeltelijk daartoe aangelegd, voor u gekocht – na het overlijden van derzelver voorige bezitter, bleef zij toevallig eenigen tijd onbewerkt, en aan zig zelve overgelaaten, liggen, en zal daarom een dubbelen arbeid vorderen; doch aan ijver en moed zal het u niet ontbreken: twaalf negers, om u daarin behulpzaam te zijn, zult gij bij mij vinden [...]."

Deel 2, boek 3, brief 7

Misschien, lieve Karel! Zal het denkbeeld al eens in u zijn opgekomen, dat uw vriend zoo ongemerkt mede is ingewikkeld in de onrechtvaardigheid van het recht der menschheid te verkrachten, waaraan hij, voor weinige maanden, met zoo veel huivering dacht: deeze gedachte zou ik in mijnen Karel niet dulden kunnen; en het is daarom, dat ik u nog iet, omtrent de negers zeggen moest [...].

Ik moet hunnen staat niet bij den mijnen, noch bij honderd andere middenstanden, maar bij den vaderlandschen daglooner vergelijken, en waarlijk dan wint de Neger het ver: hij mist, 't is waar, zijne vrijheid, den besten schat des levens; maar is de vrijheid die den armen daglooner geniet meer dan een enkele naam? Een naam die dienen zou om hem meer ellendig te maaken, zoo hij daarover nadacht: zou hij die vrijheid niet wel willen missen, en dan in gezondheid en ziekte met zijn geheel huisgezin voor rekening van eenen goeden meester zijn? Dit nu is het geval van zulk eenen slaaf; en 't is daarbij altijd het belang van den meester dat hij den slaaf wèl doet; voor een dagwerk, berekent naar zijne krachten, leeft hij kommerloos, smaakt op zijne wijze het geluk der liefde en des huwelijks, ziet zijn huisgezin aangroejen, zonder dat ooit een

H ERTALING

Sanneke van Hassel

O RIGINEEL

Elisabeth Maria Post

genieten en zijn gezin zien groeien zonder dat hij zich ooit zorgen hoeft te maken hoe hij dit moet onderhouden. Daarbij, hij hoeft niet de hele dag te werken, elke dag heeft hij z'n rusturen. Na zes dagen trouwe dienst is de zevende een dag van vrijheid en vreugde en al zingende en spelende, vergeet hij zijn ongeluk. En wanneer hij door ouderdom niet meer kan werken dan krijgt hij een leuke vergoeding.

Vergelijk dit nu eens met een dagloner in Nederland. Deze verbruikt al zijn krachten in dienst van een vreemde. In de brandende hitte en de nijpende kou moet hij, in een schamel kleed dat zijn vermagerde lichaam bedekt, maar afwachten, terwijl zijn loon veel te laag is om de behoeftes van zijn gezin te vervullen. Als hij 's avonds na zware arbeid moegesloofd naar zijn lage hut of grotachtige, vervallen woning terugkeert, dan vindt hij enkel een zeer sobere dis, een hard bed en 's winters een smeulend vuurtje van dorre takken die zijn kinderen bij de weg verzamelden. En bij dat vuurtje vraagt hij zich af: 'Wat zullen we eten en drinken? Wie zal mijn kinderen kleden? Wat is hier nou precies vrijheid? Zou die dagloner die echt voelen? Is het niet oneindig veel beter dat een goede meester over je heerst, dan de armoede?

zorgvuldige traan bij de gedachte "Hoe zal ik dit onderhouden?" zijn zacht genoeg vergalt; hij weet integendeel dat deze zijne vreugde, zijne waarde bij den meester doet rijzen; is hij ziek, de arts geneest hem, en zijn heer draagt de kosten; en daarbij, al zijn tijd is niet voor zijn meester; elke dag heeft zijne rusturen, en, na zes dagen trouwen dienst, is de zevende hem een dag van vrijheid en vreugde, en, al zingende en spelende, vergeet hij zijn ongeluk; doet de ouderdom zijne krachten verminderen, dan wordt zijn werk naar dezelve berekend, en voor werkloze grijsheid, is genadebrood zijn deel – vergelijk nu bij hem den vaderlandschen daglooner: deze verteert alle zijne krachten in den dienst van eenen vreemden; de brandende hitte en de nijpende kou de moet hij, welligt in het zelfde schamele kleed, dat altijd zijn vermagerd lichaam bedekt, afwachten; terwijl zijn loon voor dit alles veel te gering is, om den nooddrift van zijn huis te vervullen: keert hij na eenen zwaren arbeid, des avonds, moedegesloofd, naar zijne laage hut, of grotachtige vervallene wooning, over welke Zwaarmoedigheid haare graauwe vlerken heeft uitgespreid, weder, dan vindt hij niets, als eenen zeer soberen disch, een hard leger, en des winters een smeulend vuur van de vochtige rijzen, die zijne om hem heen beevende kinderen, bij den weg verzamelden, en zit met de zijnen te huiveren, aan zijnen ledigen haard, terwijl hij misschien wel vraagen moet: "Wat zal ik eeten? wat zal ik drinken? wie zal mijne kinderen kleden?" – wat is hem in dien toestand zijne vrijheid? Kan hij die gevoelen? Is het niet oneindig beter dan door een goeden meester, dan door de armoede beheerscht te worden? En steekt het geluk van den negerstaat boven 't zijne niet uit? Wie weet hoe veele slaafsche boeren in Duitschland en Polen den landbouw van hunne onderdrukkende heeren wel zouden willen ruilen voor de kommerlooze slavernij der negers, die eenen goeden meester toebehooren.

Teksten uit: Elisabeth Maria Post *Het land, in brieven_1788* (editie 1987, Bert Paasman) en [Reinhart, of natuur en godsdienst](#)
Amsterdam Johannes Allart 1791 beiden op [DBNL](#)